

RESILIENCE ANEB CO CHRÁNÍ SOCIÁLNÍ PRACOVNÍKY PŘED ZLÝM OSUDEM?

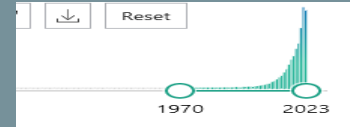
doc. PhDr. Monika Punová, PhD.

Cíl příspěvku
... představit využití perspektivy
odolnosti (resilience) v kontextu
výkonu profesní role sociálních
pracovníků ...

Resilience jako populární fenomén dnešních dnů

- hledání klíčového slova „resilience“ ve výzkumech prostřednictvím vyhledávače PubMed mezi lety 2008-2018 vzrostlo čtyřnásobně (Denckla et al., 2020);
- „resilience“ v Googlu: 820 miliónů výskytů, „stres“ (214 mil.);
- 2020 vznikl odb. časopis Adversity and Resilience Science
- 2021 mezinárodní konference EASSW s názvem: Innovation and Resilience: Preparedness of Social Work Education in Uncertain Times;
- pandemie Covid-19, ukrajinští uprchlíci: odolnost je pro sociální pracovníky stěžejní
- zaměření na vývoj resilience tváří v tvář obtížím se stává součástí oficiálních diskurzů sociální práce (Adamson et al., 2014; Grant, Kinman, 2014; Collins, 2017)

A jakou zátěží se potýkají sociální pracovníci

- **ideály naráží na tvrdou realitu praxe** a mohou vést k **bezmoci** (Gojová, Glumbíková, 2015);
- pracovníci realizují profesi s **nejasnou profesní identitou a nízkou společenskou prestiží** (Glumbíková, 2020; Hubíková et al., 2021; Chytil, 2007; Lazar, 2021; Matoušek, 2021; Navrátilová, Navrátil, 2021);
- jsou **zranitelní vyčerpáním** v důsledku náročnosti výkonu profese (Adamson et al. 2014; Collins 2008, 2017; Duffy et al. 2009; Morrison 2007; Rose and Palattiyil 2020);
- pracovníci jsou **více ohroženi syndromem vyhoření** než lidé z jiným pomáhajících profesí (Bennet et al. 1993; Coffey et al. 2004; Kinman and Grant 2017; Grant and Kinman 2012, 2014);
- nárůst zátěže během **pandemie Covid-19** (Ashcroft et al. 2021; Nissen 2020; Videmšek a Fox 2021; Walsh 2020)

zátěž nemusí mít zničující charakter, ale může vést k prospívání (McAllister, McKinnon 2009; Rose, Palattiyil 2020; Wendt et al. 2011)

...Surviving and thriving ...

„Člověk může být
vnitřně silnější než
vnější nepřítel osudu.“

V. E. Frankl

Odolnost / resilience

- latinsky resilio, resiliere = odrážet se, skákat nazpět
- anglicky resilience = pružnost, houževnatost, elastičnost či ohebnost

Počátky zkoumání odolnosti

- první zmínka: Henry Maas (1963) profesor soc. práce
- za první průkopníky jsou považováni Werner (1982), Garmezy a Rutter (1983)
- výzkumníci nejprve v souladu s tehdejším deficitním zaměřením sledovali negativní dopady nepříznivých podmínek
- průlom: longitudinální výzkum Werner a jejího týmu na Kauai

*Break point aneb od slabosti k síle
Proč někteří lidé s vysoce rizikovým statusem
dokáží situaci zvládnout?*

- zpočátku se zaměřili na ego resilienci u dětí a dospívajících
- později ji začali vnímat v rámci širšího kontextu a zaměřili se i na další skupiny (rodinu, komunitu, organizaci)
- v poslední době je zkoumána u pomáhajících profesionálů a také studentů

odolnost

- X **příznivý vývoj navzdory** prožívané **nepřízni** a traumatické zkušenosti
- X posilování odolnosti je vhodné, kdy interakce mezi subjekty a jejich prostředím **implikují riziko** nepříznivého vývoje či tehdy, když jsou **nepřízně aktuálně přítomny**.

odolnost

X je to koncept označující **víceúrovňový dynamický proces** příznivého vývoje a dosažení požadovaného **well beingu** soc. pracovníka, přestože zakouší obtíže v souvislosti se zvládáním své profesní role. Spočívá v úspěšných interakcích s prostředím o **zdrojích**, aby mohl člověk dosáhnout požadovaného well beingu **v potenciální či reálné nepřízni**. Součástí uplatnění odolnosti je také **zotavení** a **poučení** pro budoucnost.

odolnost

- důraz na well being (Beddoe, Davys, 2016; Collins, 2017; Denckla et al., 2020);

- sociálně ekolog. pohled (Van Breda, 2018);

- přístup orientovaný na zdroje (Collins 2017; Norman, 2000; Ungar, 2021; Van Breda 2016; 2018)

- sociálně konstrukt. pohled (Ungar, 2021)

- statické X dynamické pojetí odolnosti (Collins, 2008; Luthar, 2003; Masten, 2014)

- kritika (Bottrell 2009; Garrett 2016)

- reakce na kritiku (Chandler, 2014; Punová, 2022a; Ungar, 2021; Van Breda, 2018; 2019)

*Zvláštní pozornost bude věnována třem aspektům,
od nichž se odolnost odvíjí:*

- x perspektiva potenciálů
- x sociálně ekologický pohled
- x kouzlo obyčejného

A person with a shoulder bag is walking away on a path through a forest with many trees and fallen leaves. The scene is dimly lit, suggesting late afternoon or early morning.

... Vzpomeňte si, jak jste prožívali
nástup pandemie na jejím počátku ...

... a jak ji prožíváte v této době ...

Odolnost je proces adaptace tváří v tvář bouřím života

Představuje dynamické vývojové procesy, díky nimž se člověk při prožívání zřetelných obtíží dokáže adaptovat, dobře fungovat a dosáhnout potřebné osobní pohody (well-beingu).

Není osobnostním rysem člověka, ale vždy se odvíjí od daného kontextu, který je pokaždé jiný. Nelze tedy o nikom říci, že by byl bytostně odolný, ale pokud dokáže zvládnout nějakou subjektivní obtíž, tak o něm můžeme říci, že v daných těžkostech uplatnil svou odolnost.

Odvíjí se od interakcí mezi rizikovými a protektivními činiteli. Zatímco ty první mohou představovat určité zátěžové situace a oslabovat resiliční potenciál člověka, u činitelů ochranných je tomu naopak.

A scenic landscape featuring a calm lake in the foreground, a large tree on the left side, and a range of mountains in the background under a clear sky. The text is overlaid on the upper portion of the image.

Ne vždy tomu tak musí s činiteli být... Daný činitel nás
může někdy chránit, jindy nám škodí...

...Stav pandemie může být navzdory všem těžkostem s ní
spojeným také zdrojem...
Co dobrého přinesla pandemie do vašeho života?

Odolnost souvisí s více aspekty

**Perspektiva
potenciálů**

**Sociálně
ekologický
pohled**

**Kouzlo
obyčejného**

Odolnost staví na tom, co je silné, co má potenciál k pozitivní změně

- X Perspektiva potenciálů (strength-based)
- X důvěra v predisponování ke zdravému vývoji člověka
- X zdroje hledá v člověku i v jeho prostředí
- X ať už se člověk nalézá v sebevíce náročné situaci, vždy má své potenciály, možnosti, schopnosti, dovednosti, vždy lze nalézt zdroje, z nichž lze v rámci jejího zvládnutí čerpat

Odolnost souvisí s charakterem prostředí

- X sociálně ekologický pohled
- X člověk je ovlivňován svým prostředím na různých ekosystémových úrovních (rodinou, přáteli, školou, organizací v níž pracuji/vykonávám praxi, systémem politik /např. zdrav., sociální/, pohledem společnosti na pomáhající profese, mírou rozšíření fake news o covidu na soc. sítích...
- X není jednorázovým projevem jedince, ale soustavou procesů jednotlivých prostředí

Odolnost je kouzlem obyčejného

- X Ann Masten: „resilience is ordinary magic“
- X není mimořádná schopnost pro vyvolené jedince
- X její kouzlo spočívá ve všednosti a obyčejnosti
- X zdroje, možnosti řešení hledá v člověku i jeho nejbližším okolí
- X tyto zdroje jsou běžné, dostupné každému člověku (např. správná životospráva, čas strávený s rodinou, duchovní orientace člověka, vděčnost, příroda, hudba, koníčky, humor (i černý humor se počítá:))

Odolnost sociálních pracovníků v ČR ve vztahu k typu osobnosti

Výzkumný ústav práce a soc. věcí, v. v. i. Brno (Punová, 2020)

výzkum byl realizován v letech 2018-2019 mezi 729 respondenty

Typ osobnosti dle Big five	Míra odolnosti	
	střední	vysoká
Otevřený vůči zkušenosti	59,8	40,2
Svědomitý	70,8	29,2
Extrovertní	53,7	46,3
Citově stabilní	43,7	56,3
Přívětivý	66,4	33,6

Kteří činitelé podle dosavadního výzkumu podporují schopnost sociálních pracovníků zvládat navzdory nepřízní okolností zátěž spojenou s výkonem jejich role?

SOCIÁLNĚ EKOLOG. ÚROVEŇ	ASPEKT	PRINCIP
biologická psychická Spirituální	péče o zdraví a zdravý životní styl péče o psychické potřeby sebevyjádření, jež podporuje psych. síly péče o duchovní potřeby	výživa, spánkový režim, cvičení, usměrňování míry užívání alkoholu sebereflexe, mindfulness, koučink, čtení, vaření, outdoor, kresba filantropické aktivity, meditace, modlitba
rodina	sociální opora work-life balance	dovolená, rodinná setkání, oslavy, společně strávený čas, rodinné sportovní aktivity dodržování pracovní doby
organizace	shoda mezi osobními hodnotami a posláním org. rozšíření well being kultury a resilientního pracoviště podpurný fungující tým klienti nemají být zdrojem stresu	s-vize, vzdělávání, mentoring, flexibilní úvazky, sick days, nepřetěžování pracovníka týmové s-vize, flexibilní intervize, společné výjezdy, teambuilding přiměřený počet, možnost výměny, profesní hranice, ocenění úspěchu v práci s klienty
sektorová	sdílení informací inovativní praxe	politiky a doporučení určená SP ze strany asociací, odborů stáže v org. podobného typu
národní	podpora well beingu soc. pracovníků	legislativa a opatření, jež podporují ochranu well beingu v rámci výkonu profese, dobrá praxe využívaná zástupci jiných pomáhajících profesí (multidisciplinární týmy)

Reflexivní otázky na posílení odolnosti

Kdo a co mi pomohlo zvládnout dřívější těžké situace, období?

Odkud mohu čerpat v této těžké situaci?

Čemu mě tato situace učí?

Co mi navzdory této situaci dělá radost?

Čeho si na sobě a svých bližních vážím?

Do jaké míry vnímám, že tato situace má svůj smysl?

„Člověk se plně projeví
teprve když změří své
síly s nějakou překážkou.“

A. Saint-Exupéry

Zdroje

- Adamson, C., Beddoe, L., & Davys, A.** (2014). Building Resilient Practitioners: Definitions and Practitioner Understandings. *British Journal of Social Work*, 44, 522–541.
- Ashcroft, R., Sur, D., Greenblatt, A., & Donahue, P.** (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Social Workers at the Frontline: A Survey of Canadian Social Workers. *British Journal of Social Work*, 00, 1–23.
- Beddoe, L., & Adamson, C.** (2016). Educating Resilient Practitioners. In I. Taylor, M. Bogo & B. Lefevre (Eds.), *The Routledge international handbook of social work education* (pp. 343–354). London: Routledge.
- Bennett, P., Evans, R., & Tattersall, A.** (1993). Stress and Coping in Social Workers: A Preliminary Investigation. *British Journal of Social Work*, 23(1), 31–44.
- Bottrell, D.** (2009). Understanding “marginal” perspectives. *Qualitative Social Work*, 8(3), 321–39.
- Coffey, M., Dugdill, L., & Tattersall, A.** (2004). Stress in Social Services: Mental Well-being, Constraints and Job Satisfaction. *British Journal of Social Work*, 34(5), 735–746.
- Collins, S.** (2007). Social Workers, Resilience, Positive Emotions and Optimism. *Practice*, 19(4), 255–269.
- Collins, S.** (2008). Statutory Social Workers: Stress, Job, Satisfaction, Coping, Social Support and Individual Differences. *British Journal of Social Work*, 38, 1173–1193.
- Collins, S.** (2015). Alternative Psychological Approaches for Social Workers and Social Work Students Dealing with Stress in the UK: Sense of Coherence, Challenge Appraisals, Self-Efficacy and Sense of Control. *British Journal of Social Work*, 45, 69–85.
- Collins, S.** 2017. Social Workers and Resilience Revisited. *Practice* 29 (2): 85–105.
- Duffy, B., Oyebode, J., R., & Allen, J.** (2009). Burnout among Care Staff for Older Adults with Dementia. *Dementia*, 8(4), 515–541.
- Garmezy, N., Rutter, M. (Eds.)** (1983). *Stress, Coping and Development in Children*. New York: McGraw Hill.

- Garrett, P. M.** (2016). Questioning Tales of 'Ordinary Magic': 'Resilience' and Neo-Liberal Reasoning. *British Journal of Social Work*, 46(7), 1909–1925.
- Gojová, A., Glumbíková, K.** 2015. (Bezmocná) sociální práce jako zdroj zplnomocnění? *Sociální práce / Sociálna práca*, 15(5), 52–63.
- Grant, L., Kinman, G.** (2014). *Developing Resilience for Social Work Practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Hubíková, O., Havlíková, J., & Trbola, R.** (2021). Cíle sociální práce v kontextu jejího slabého ukotvení. *Czech and Slovak Social Work*, 21(5), 5–21.
- Chandler, D.** (2014). Beyond neoliberalism: resilience, the new art of governing complexity. *Resilience: International Policies, Practices and Discourses*, 2(1), 47–63.
- Chytil, O.** (2007). Důsledky modernizace pro sociální práci. *Czech and Slovak Social Work*, 8(4), 64–71.
- Kourgiankis, T., Lee, E.** 2020. Social work practice education and training during the pandemic: Disruptions and discoveries. *International Social Work*, 63(6), 761–765.
- Lazar, P.** (2021). Důsledky neoliberalizace pro sociální práci. *Czech and Slovak Social Work*, 21(3), 89–106.
- Luthar, S. (Ed.)** (2003). *Resilience and Vulnerability. Adaptation in the Context of Childhood Adversities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maas, H.** (1963). Long term effects of early childhood separation and group care. *Vita Humana*, 6(1-2). In: Skovholt, T., M., Trotter-Mathison, M. (2016). *The Resilient Practitioner*. New York: Routledge.
- Masten, A. S.** (2015). *Ordinary Magic. Resilience in Development*. New York: The Guilford Press.
- Matoušek, O.** (2021). Aktuální oborové výzvy v českém prostředí. *Social Work Forum*, 1, 93–95.

- Mlčák, Z.** (2005). Potenciální zdroje stresu v sociální práci a jejich zvládnání. *Sociální práce*, 3, 124-138.
- Morrison, T.** (2007). Emotional Intelligence, Emotion and Social Work: Context, Characteristics, Complications and Contribution. *British Journal of Social Work*, 37(2), 245–263.
- Navrátil, P. et al.** (2014). *Reflexivní posouzení v sociální práci s rodinami*. Brno: MUNI PRESS.
- Navrátilová, J., & Navrátil, P.** (2021). The Concept of Professional Identity in Selected Approaches to the Education of Social Workers. In S. M. Sajid, R. Baikady, C. Sheng-Li, & H. Sakaguchi (Eds.), *The Palgrave Handbook of Global Social Work Education* (pp. 133–150). Cham: Palgrave Macmillan.
- Nissen, L.** 2020. Social Work and the Future in a Post-Covid 19 World: A Foresight Lens and a Call to Action for the Profession, *Journal of Technology in Human Services*, 38(4), 309-330,
- Norman, E. (Ed.)**. (2000). *Resiliency Enhancement. Putting the Strengths Perspective Into Social Work Practice*. New York: Columbia University Press.
- Palma-García, M. O., & Hombrados-Mendieta, I.** (2014). The Development of Resilience in Social Work Students and Professionals. *Journal of Social Work*, 14(4), 380–397.
- Punová, M.** 2020. Osobnostní dispozice a odolnost sociálních pracovníků. *Sociální práce*, 20, č. 5, s. 88-107.
- Punová, M.** 2022. Resilience Enhancement in Social Work Field Education. In: BAIKADY, R. et al. (Eds.). *The Routledge Handbook of Field Work Education in Social Work*. London: Routledge, 501-516. 1 st edition.
- Punová, M.** 2022. Resilience and Personality Dispositions of Social Workers in the Czech Republic. *Practice*, 34(3), 207-222.
- Punová, M., Kreuzziegerová, D., Navrátil, P.** 2022. Resilience Factors of Social Workers Working with Families in Need. *Sociální práce / Czech and Slovak Social Work*, 22, č. 4, s. 99-110.
- Punová, M.** 2022. Odolnost studentů sociální práce a sociálních pracovníků. Habilitační práce, FSS OSU.
- Punová, M.** 2023. Strengthening the resilience of students and social workers. In: Baikady, R., et al. (eds.), *The Oxford Handbook of Power, Politics and Social Work*. New York: Oxford University Press. (in press).

- Rose, S., & Palattiyil, G.** (2020). Surviving or Thriving? Enhancing the Emotional Resilience of Social Workers in their Organisational Settings. *Journal of Social Work*, 20(1), 23–42.
- Ungar, M.** (2021). Mapping the Resilience Field: A Systemic Approach. In: J. Clark, & M. Ungar (Eds.), *Resilience, Adaptive Peacebuilding and Transitional Justice: How Societies Recover after Collective Violence* (pp. 23–45). Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Breda, A. D.** (2016). Building Resilient Human Service Organizations. *Human Service Organizations: Management, Leadership and Governance*, 40(1), 62–73.
- Van Breda, A. D.**, 2018. A critical review of resilience theory and its relevance for social work. *Social Work/Maatsaplike Werk*. 54(1).
- Van Breda, A. D.** (2019). Reclaiming Resilience for Social Work: A Reply to Garrett. *British Journal of Social Work*. 49(1), 272–276.
- Videmšek, P., & Fox, J.** (2021). Covid-19: Can This Pandemic Trigger Innovation in Social Work Practice in Slovenia and England? *American Journal Biomedical Science and Research*, 14(2).
- Walsh, F.** (2020). Loss and Resilience in the Time of COVID-19: Meaning Making, Hope and Transcendence. *Family Process*, 59(3), 898–911.
- Wendt, S., Tuckey, M., R., & Prosser, B.** (2011). Thriving, not just Surviving, in Emotionally Demanding Fields of Practice. *Health and Social Care in the Community*, 19(3), 317–325.
- Werner, E. E., & Smith, R. S.** (1982). *Vulnerable but Invincible: A Study of Resilient Children*. New York: McGraw-Hill.

Děkují za pozornost

punova@apps.fss.muni.cz